

УДК 911.3:364(477)

Ф.Я. Кіпчач**ГЕОГРАФІЯ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ НА АКТИВНИЙ ТУБЕРКУЛЬОЗ****Ф.Я. Кипчач****ГЕОГРАФИЯ ЗАБОЛЕВАЕМОСТИ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ АКТИВНЫМ ТУБЕРКУЛЕЗОМ***Львовский национальный университет имени Ивана Франко*

В статье проанализировано и оценено состояние заболеваемости активным туберкулезом в Украине в территориально-хронологическом аспекте. На основе принятых приоритетных показателей проведена классификация регионов Украины по показателям заболеваемости населения этой инфекционной болезнью. Показано, что наблюдаемая с 1995 года эпидемия туберкулеза в Украине прогрессирует и является одной из главных медико-санитарных проблем.

Ключевые слова: активный туберкулёз; уровень заболеваемости; география заболеваемости; национальная безопасность Украины.

F. Kiptach**GEOGRAPHY OF ACTIVE TUBERCULOSIS MORBIDITY RATE IN UKRAINE***Ivan Franko Lviv National University*

The territorial and chronological aspects of the active tuberculosis morbidity rate in Ukraine has been analyzed and assessed. Classification of Ukraine regions by population active tuberculosis morbidity rates has been accomplished. It has been demonstrated that spread of tuberculosis in Ukraine, observed since 1995, has been progressing and present one of the major health problems today.

Key words: active tuberculosis, morbidity rate, morbidity rate geography, national safety of Ukraine..

Однією з актуальних проблем сьогодення в Україні, особливо впродовж останніх двох десятиріч, є різке зростання кількості хворих на активний туберкульоз. Зазначимо, що з 1995 р. спостерігається епідемія (за критеріями ВООЗ понад 0,5% населення країни) туберкульозу, яка невинно прогресує і є однією з головних медико-соціальних проблем. Зафіксовано поширення всіх форм туберкульозу. Нині туберкульоз в Україні є найпоширенішою інфекційною хворобою, яка спричинює найбільшу кількість смертних випадків від інфекційної патології. Виникла загроза економічної та політичної ізоляції України як резервуара туберкульозної інфекції від світового співтовариства [7]. Це пряма загроза для національної безпеки держави.

Серед осіб, яким у 2009 р. уперше в житті встановлено діагноз активного туберкульозу, 70% становлять чоловіки і 95% – особи, які захворіли на туберкульоз органів дихання [8, с. 470].

Сучасні проблеми епідемії туберкульозу в Україні, причини та шляхи їх подолання висвітлено, зокрема, у статті Р.Г. Процюка [11]; аналіз виконання Національної програми боротьби із захворюванням на туберкульоз за 2001–2005 роки – у звіті [1]; правове забезпечення, організаційні та фінансові засади діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, видів діяльності та господарювання, а також фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, спрямованої на запобігання виникненню і поширенню захворювання на туберкульоз, визначено у відповідних законах України [2–5]. Прийнято й ряд інших нормативно-правових документів, у яких викладені

напрями і заходи поліпшення епідемічної ситуації шляхом зниження показників захворюваності та смертності населення від туберкульозу [7, 9, 10, 12, 13]. Класифікаційні дані розподілу кількості хворих з діагнозом на активний туберкульоз, що встановлений уперше в житті, у розрізі територіально-адміністративних одиниць вміщено у таблицях статистичного щорічника України за 2009 рік [8]; чисельність наявного населення на початок року – у формах (таблицях) статистичного збірника “Регіони України” [6]. Розподіл даних про захворювання населення до 1999 р. здійснено відповідно до Міжнародної статистичної класифікації хвороб і причин смерті дев'ятого перегляду (1975 р), а з 1999 р. – Міжнародної статистичної класифікації хвороб та споріднених проблем десятого перегляду (МКХ–10).

Об'єктом нашого дослідження є захворюваність населення на активний туберкульоз, що встановлений уперше в житті, метою – аналіз та оцінка статистичних даних захворюваності населення за регіонами України, обчислення динаміки рівня захворюваності населення в 1990–2009 рр. і коефіцієнта приросту (або скорочення) кількості хворих порівняно з базовим 1990 р., а також укладання таблиці оцінки стану захворюваності за регіонами країни у 1990–2009 рр. і картосхеми груп регіонів за рейтинговими значеннями показників захворюваності в Україні з розрахунку хворих із уперше в житті встановленим діагнозом на 100 тис. наявного населення регіону.

Туберкульоз – інфекційна хвороба, що викликається мікобактеріями туберкульозу, протікає з періодичними загостреннями, рецидивами та ремі-

сіями, вражає переважно найбільш вразливі, соціально дезадаптовані групи населення (біженці, мігранти, особи, які перебувають в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, бездомні, алкоголіки, наркомани тощо), спричинює високу тимчасову та стійку втрату працездатності, потребує тривалого комплексного лікування та реабілітації хворих [2].

На нашу думку, різке зростання кількості хворих на активний туберкульоз у 1991–2005 рр. породжено насамперед негативними наслідками в соціально-економічній, менше екологічній та інших сферах життєзабезпечення країни та її регіонів. Негативні соціально-економічні наслідки, що спричинені туберкульозом, дали підстави віднести цю хворобу до групи соціально небезпечних [2].

Аналіз та оцінку стану захворюваності населення на активний туберкульоз, що встановлений уперше в житті, у територіально-хронологічному аспекті виконано за кількома пріоритетними показниками (табл. 1,2).

1. Абсолютна кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом у регіонах України з 1990 по 2008 рр. з інтервалом у п'ять–три роки, а з 2008 по 2009 – в один рік [8, с. 471]. Значення абсолютних показників захворюваності є підґрунтям для встановлення кількості хворих у конкретному регіоні України за певний час. Застосування під час дослідження лише абсолютних величин не дає змоги виявити причинно-наслідкові закономірності формування цього явища та тенденцій його розвитку. Їх доцільно використовувати лише під час аналізу стану захворюваності та її динаміки в межах одного регіону, тому що вони враховують лише просторові й часові межі і не враховують середньорічну чисельність наявного населення регіону.

2. Показники кількості хворих із уперше в житті встановленим діагнозом у розрахунку на 100 тис. наявного населення регіону [8, с. 471].

3. Рівень захворюваності населення на активний туберкульоз, який визначено за формулою:

$$P_{z.n.} = N_{x.t.}/N, \quad (1)$$

де $P_{z.n.}$ – рівень захворюваності населення на активний туберкульоз, що встановлений уперше в житті, в регіонах України, %;

$N_{x.t.}$ – кількість хворих із уперше в житті встановленим діагнозом, осіб;

N – середньорічна кількість постійного населення, осіб.

4. Коефіцієнт приросту (або скорочення) кількості хворих, порівняно з базовим 1990 р., який обчислено за формулою:

$$K_{n/c.} = N_{x.t. (1995-2009)} / N_{x.t. (1990)}, \quad (2)$$

де $K_{n/c.}$ – коефіцієнт приросту (або скорочення) кількості хворих, порівняно з базовим 1990 р., %;

$N_{x.t. (1995-2009)}$ – кількість хворих із уперше в житті встановленим діагнозом у 1995–2009 рр., осіб;

$N_{x.t. (1990)}$ – кількість хворих із уперше в житті встановленим діагнозом у 1990 р., осіб.

Значення цих показників є найприйнятливішими та частково доступними для оцінювання стану захворюваності населення на активний туберкульоз в Україні.

Крім того, аналіз та оцінка стану захворюваності в територіально-хронологічному аспекті дають змогу диференціювати напрями і заходи стосовно профілактики та запобігання захворюванню населення і смертності його від туберкульозу в конкретних регіонах (групах регіонів) України.

Вихідні статистичні та картографічні дослідження засвідчили, що в Україні виникли великі територіальні контрасти стану захворюваності населення на активний туберкульоз із уперше в житті встановленим діагнозом. Зокрема, у 2009 р. було виявлено та офіційно зареєстровано 33 424 хворих, у тому числі частка чоловіків становила 70 % і 95 % – особи, які захворіли на туберкульоз органів дихання. У розрахунку на 100 тис. населення кількість хворих із уперше в житті встановленим діагнозом становило 84,4, відповідно, рівень захворюваності населення – 0,073 %. Порівняно з базовим 1990 р. кількість хворих на активний туберкульоз збільшилася на 103 %. Наголосимо, що найбільшу кількість хворих у розрахунку на 100 тис. населення було зареєстровано в 2005 р. (84,4), відповідно, рівень захворюваності населення сягнув 0,084 %, а коефіцієнт приросту – 140,6 % (табл. 1, рис. 1).

Отже, з кінця 2006 р. ситуація дещо поліпшилася, крім Дніпропетровської обл. та м. Севастополь, та все ж таки вона є досить напруженою, а проблема – актуальною.

Зважаючи на значення показників захворюваності населення на активний туберкульоз з діагнозом, що встановлений уперше в житті, в Україні із розрахунку виявлених та офіційно зареєстрованих хворих на 100 тис. наявного населення регіону станом на 2009 р. можна виокремити п'ять груп регіонів (рис. 1).

1. **Перша група регіонів** – із надзвичайно високою кількістю хворих (110,4–95,8). До цієї групи відносяться три області – Херсонська (110,4 хворих на 100 тис. наявного населення регіону), Дніпропетровська і Миколаївська (97,9). Сумарна кількість виявлених та офіційно зареєстрованих хворих з діагнозом, що встановлений уперше в житті, становить 5 666 осіб, тобто 17,0 % від загальної кількості їх в Україні. Зазначимо, що рівень захворюваності населення на активний туберкульоз, встановлений уперше в житті, в Херсонській (0,110%), Дніпропетровській і Миколаївській (0,098 %) областях у 2009 р. був надзвичайно високий – більший, порівняно із середніми даними для України (0,073 %) і за останнє двадцятиріччя зріс як у містах, так і в селах областей.

Таблиця 1. Середньорічна чисельність населення регіонів України та кількість хворих на туберкульоз з уперше встановленим діагнозом, 1990–2009 роки

Регіони	Середньорічна чисельність населення регіонів, тис. осіб (за б. с. 109-110)										Кількість хворих з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб [8, с. 471]									
	1990	1995	2000	2005	2008	2009	1990	1995	2000	2005	2008	2009	1990	1995	2000	2005	2008	2009		
Україна	51 891,5	51 512,8	49 176,5	47 105,2	46 258,2	46 053,3	16 465	21 459	29 753	39 608	35 925	33 424								
Автономна Республіка Крим	2 127,1	2 210,4	2 064,9	1 989,1	1 969,2	1 966,3	548	747	1 190	1 743	1 706	1 673								
області																				
Вінницька	1 920,0	1 882,5	1 801,0	1 710,9	1 666,1	1 655,3	726	668	999	1 199	1 070	965								
Волинська	1 066,2	1 077,5	1 065,9	1 042,6	1 036,3	1 036,5	308	469	611	714	672	652								
Дніпропетровська	3 904,1	3 808,6	3 637,6	3 461,7	3 386,3	3 364,9	1 120	1 490	2 329	2 841	3 122	3 290								
Донецька	5 343,0	5 233,9	4 923,5	4 647,4	4 519,7	4 483,6	1 496	2 408	3 364	4 816	4 121	3 860								
Житомирська	1 524,1	1 485,8	1 414,3	1 337,7	1 299,9	1 290,0	622	770	932	1 295	1 170	1 004								
Закарпатська	1 262,0	1 286,4	1 262,6	1 247,0	1 243,0	1 244,1	479	420	616	737	746	748								
Запорізька	2 095,6	2 083,6	1 959,4	1 869,1	1 827,1	1 816,5	670	949	1 303	1 736	1 500	1 303								
Івано-Франківська	1 437,2	1 464,6	1 425,2	1 391,3	1 381,9	1 380,9	500	591	837	1 101	959	941								
Київська	1 947,0	1 907,6	1 832,5	1 771,4	1 732,6	1 723,8	629	800	989	1 244	1 227	1 068								
Кіровоградська	1 242,9	1 230,5	1 155,7	1 075,6	1 033,4	1 022,4	478	447	736	1 184	1 002	897								
Луганська	2 869,0	2 806,3	2 609,2	2 424,7	2 343,6	2 321,7	899	1 282	1 997	2 784	2 383	2 117								
Львівська	2 759,3	2 761,8	2 664,3	2 582,6	2 556,4	2 551,3	870	1 301	1 748	2 023	1 828	1 866								
Миколаївська	1 339,3	1 347,3	1 286,6	1 224,6	1 199,7	1 192,7	453	573	941	1 365	1 226	1 167								
Одеська	2 636,8	2 596,5	2 499,5	2 409,0	2 393,5	2 391,6	1 091	1 248	1 720	2 292	2 084	1 873								
Полтавська	1 757,0	1 745,4	1 662,9	1 563,7	1 518,2	1 505,5	495	532	830	879	904	842								
Рівненська	1 175,1	1 193,9	1 181,1	1 158,6	1 151,5	1 151,3	405	664	776	940	879	800								
Сумська	1 430,8	1 404,5	1 327,4	1 235,1	1 190,4	1 178,2	425	585	724	724	657	594								
Тернопільська	1 173,3	1 176,6	1 153,4	1 115,9	1 096,0	1 091,1	379	516	509	756	656	614								
Харківська	3 195,7	3 105,6	2 951,6	2 838,7	2 789,2	2 775,8	975	1 321	1 593	2 563	2 012	1 749								
Херсонська	1 253,8	1 268,1	1 197,7	1 132,4	1 103,4	1 096,3	543	624	1 122	1 978	1 369	1 209								
Хмельницька	1 521,6	1 512,7	1 452,0	1 380,7	1 345,9	1 337,7	497	563	786	887	863	793								
Черкаська	1 531,3	1 509,5	1 428,4	1 349,3	1 309,9	1 299,7	490	546	730	931	871	867								
Чернівецька	938,6	945,4	930,1	909,9	904,3	904,3	266	355	428	512	437	446								
Чернігівська	1 409,2	1 358,4	1 270,9	1 178,1	1 128,6	1 115,5	509	603	792	901	928	817								
міста																				
Київ	2 633,9	2 640,9	2 614,2	2 679,8	2 752,9	2 775,3	498	852	956	1 228	1 280	1 023								
Севастополь*	398,1	409,2	385,1	378,9	379,8	380,3	94	135	195	235	253	246								

* Включаючи м. Інкерман, смт Кача і сільські ради, підпорядковані міській раді. Для м. Севастополь чисельність наявного населення у 1990 р. приведено на початок року.

Таблиця 2. Захворюваність населення на активний туберкульоз за регіонами України, 1990 - 2009 роки

Регіони	Кількість хворих з діагнозом, що встановлений уперше в житті, у розрахунку на 100 тис. населення [8, с. 471]										Рівень захворюваності населення, %										Коефіцієнт приросту (+) (скорочення (-)) захворюваності населення з діагнозом, що встановлений уперше в житті, порівняно з базовим 1990 р., %																		
	1990		1995		2000		2005		2008		2009		1990		1995		2000		2005		2008		2009		1990		1995		2000		2005		2008		2009				
	1990	1995	2000	2005	2008	2009	1990	1995	2000	2005	2008	2009	1990	1995	2000	2005	2008	2009	1990	1995	2000	2005	2008	2009	1990	1995	2000	2005	2008	2009	1990	1995	2000	2005	2008	2009			
Україна	31,9	41,8	60,4	84,4	78,0	72,9	72,9	78,0	84,4	78,0	72,9	0,032	0,042	0,061	0,084	0,077	0,073	100	130,3	+30,3	180,7	+80,7	240,6	+118,2	203,0	+103,0	26,1	34,2	57,2	88,0	87,0	85,5	+117,2	318,1	+218,1	311,3	+211,3	305,3	+205,3
Автономна Республіка Крим																																							
області																																							
Вінницька	38,0	35,7	55,6	70,4	64,5	58,5	0,038	0,035	0,055	0,070	0,064	0,058	100	92,0	-8,0	137,6	+37,6	165,2	+65,2	147,4	+47,4	132,9	+32,9	100	152,3	+52,3	198,4	+98,4	231,8	+131,8	218,2	+118,2	211,7	+111,7					
Волинська	29,0	43,7	58,0	68,7	65,0	63,1	0,029	0,044	0,057	0,068	0,065	0,063	100	133,0	+33,0	207,9	+107,9	253,7	+153,7	278,8	+178,8	293,8	+193,8	100	161,0	+61,0	224,7	+124,7	321,9	+221,9	275,5	+175,5	258,0	+158,0					
Дніпропетровська	28,8	38,6	63,2	82,1	92,3	97,9	0,029	0,039	0,064	0,082	0,092	0,098	100	123,8	+23,8	149,8	+49,8	208,2	+108,2	188,1	+88,1	161,4	+61,4	100	87,7	-12,3	128,6	+28,6	153,9	+53,9	155,7	+55,7	156,2	+56,2					
Донецька	28,1	46,2	68,6	103,9	91,4	86,3	0,028	0,046	0,068	0,104	0,091	0,086	100	141,6	+41,6	194,5	+94,5	259,1	+159,1	223,9	+123,9	194,5	+94,5	100	118,2	+18,2	167,4	+67,4	220,2	+120,2	191,8	+91,8	188,2	+88,2					
Житомирська	41,0	52,1	65,7	96,8	90,0	77,8	0,041	0,052	0,066	0,097	0,090	0,078	100	127,2	+27,2	157,2	+57,2	197,8	+97,8	195,1	+95,1	169,8	+69,8	100	93,5	-6,5	154,0	+54,0	247,7	+147,7	209,6	+109,6	187,7	+87,7					
Закарпатська	38,2	32,8	48,3	59,2	60,2	60,3	0,038	0,033	0,049	0,059	0,060	0,060	100	149,5	+49,5	200,7	+100,7	232,5	+132,5	210,1	+110,1	214,5	+114,5	100	142,6	+42,6	222,1	+122,1	309,7	+209,7	265,1	+165,1	235,5	+135,5					
Запорізька	32,1	45,7	65,6	92,9	82,1	71,8	0,032	0,046	0,067	0,093	0,082	0,072	100	107,5	+7,5	167,7	+67,7	177,6	+77,6	182,6	+82,6	170,1	+70,1	100	126,5	+26,5	207,7	+107,7	301,3	+201,3	270,6	+170,6	237,6	+137,6					
Івано-Франківська	35,0	40,6	57,9	79,3	69,5	68,3	0,035	0,040	0,059	0,079	0,069	0,068	100	114,4	+14,4	157,7	+57,7	210,1	+110,1	191,0	+91,0	171,7	+71,7	100	149,5	+49,5	200,7	+100,7	232,5	+132,5	210,1	+110,1	214,5	+114,5					
Київська	32,4	42,1	54,5	70,5	71,1	62,1	0,032	0,042	0,053	0,070	0,071	0,062	100	107,5	+7,5	167,7	+67,7	177,6	+77,6	182,6	+82,6	170,1	+70,1	100	142,6	+42,6	222,1	+122,1	309,7	+209,7	265,1	+165,1	235,5	+135,5					
Кіровоградська	38,8	36,7	64,0	110,7	97,6	88,3	0,038	0,036	0,064	0,110	0,095	0,088	100	107,5	+7,5	167,7	+67,7	177,6	+77,6	182,6	+82,6	170,1	+70,1	100	149,5	+49,5	200,7	+100,7	232,5	+132,5	210,1	+110,1	214,5	+114,5					
Луганська	31,4	45,8	76,2	115,0	101,9	91,4	0,031	0,046	0,075	0,115	0,102	0,091	100	107,5	+7,5	167,7	+67,7	177,6	+77,6	182,6	+82,6	170,1	+70,1	100	142,6	+42,6	222,1	+122,1	309,7	+209,7	265,1	+165,1	235,5	+135,5					
Львівська	31,8	47,4	65,0	78,9	72,0	73,7	0,032	0,047	0,066	0,078	0,072	0,073	100	107,5	+7,5	167,7	+67,7	177,6	+77,6	182,6	+82,6	170,1	+70,1	100	126,5	+26,5	207,7	+107,7	301,3	+201,3	270,6	+170,6	237,6	+137,6					
Миколаївська	33,9	42,6	72,9	111,5	102,3	97,9	0,034	0,043	0,073	0,111	0,102	0,098	100	114,4	+14,4	157,7	+57,7	210,1	+110,1	191,0	+91,0	171,7	+71,7	100	149,5	+49,5	200,7	+100,7	232,5	+132,5	210,1	+110,1	214,5	+114,5					
Одеська	41,7	48,4	69,3	95,6	87,5	78,7	0,041	0,048	0,069	0,095	0,087	0,078	100	107,5	+7,5	167,7	+67,7	177,6	+77,6	182,6	+82,6	170,1	+70,1	100	142,6	+42,6	222,1	+122,1	309,7	+209,7	265,1	+165,1	235,5	+135,5					
Полтавська	28,2	30,5	49,9	56,5	59,9	56,2	0,028	0,030	0,042	0,055	0,055	0,056	100	107,5	+7,5	167,7	+67,7	177,6	+77,6	182,6	+82,6	170,1	+70,1	100	149,5	+49,5	200,7	+100,7	232,5	+132,5	210,1	+110,1	214,5	+114,5					
Рівненська	34,6	55,8	65,7	81,2	76,4	69,6	0,034	0,056	0,066	0,081	0,076	0,069	100	107,5	+7,5	167,7	+67,7	177,6	+77,6	182,6	+82,6	170,1	+70,1	100	142,6	+42,6	222,1	+122,1	309,7	+209,7	265,1	+165,1	235,5	+135,5					
Сумська	29,8	41,8	54,7	58,7	55,3	50,5	0,030	0,042	0,055	0,059	0,055	0,050	100	136,1	+36,1	134,3	+34,3	199,5	+99,5	173,1	+73,1	162,0	+62,0	100	164,0	+64,0	191,6	+91,6	232,1	+132,1	217,0	+117,0	197,5	+97,5					
Тернопільська	32,4	44,0	44,3	67,9	60,0	56,4	0,032	0,044	0,044	0,068	0,060	0,056	100	136,1	+36,1	134,3	+34,3	199,5	+99,5	173,1	+73,1	162,0	+62,0	100	149,5	+49,5	200,7	+100,7	232,5	+132,5	210,1	+110,1	214,5	+114,5					
Харківська	30,7	42,8	54,3	90,8	72,5	63,4	0,031	0,043	0,054	0,090	0,072	0,063	100	135,5	+35,5	163,4	+63,4	262,9	+162,9	206,4	+106,4	179,4	+79,4	100	164,0	+64,0	191,6	+91,6	232,1	+132,1	217,0	+117,0	197,5	+97,5					
Херсонська	43,4	49,2	92,2	174,9	124,2	110,4	0,043	0,049	0,094	0,175	0,124	0,110	100	114,9	+14,9	206,6	+106,6	364,3	+264,3	252,1	+152,1	222,7	+122,7	100	135,5	+35,5	163,4	+63,4	262,9	+162,9	206,4	+106,4	179,4	+79,4					
Хмельницька	32,8	37,4	54,3	64,4	64,3	59,4	0,033	0,037	0,054	0,064	0,064	0,059	100	113,3	+13,3	158,1	+58,1	178,5	+78,5	173,6	+73,6	159,6	+59,6	100	114,9	+14,9	206,6	+106,6	364,3	+264,3	252,1	+152,1	222,7	+122,7					
Черкаська	32,1	36,2	50,7	69,2	66,7	66,9	0,032	0,036	0,051	0,069	0,066	0,067	100	111,4	+11,4	149,0	+49,0	190,0	+90,0	177,8	+77,8	176,9	+76,9	100	111,4	+11,4	149,0	+49,0	190,0	+90,0	177,8	+77,8	176,9	+76,9					
Чернівецька	28,3	37,5	45,8	56,5	48,5	49,5	0,028	0,038	0,046	0,056	0,048	0,049	100	133,5	+33,5	160,9	+60,9	192,5	+92,5	164,3	+64,3	167,7	+67,7	100	133,5	+33,5	160,9	+60,9	192,5	+92,5	164,3	+64,3	167,7	+67,7					
Чернігівська	36,2	44,5	62,2	77,0	82,9	73,8	0,036	0,044	0,062	0,076	0,082	0,073	100	118,5	+18,5	155,6	+55,6	177,0	+77,0	182,3	+82,3	160,5	+60,5	100	118,5	+18,5	155,6	+55,6	177,0	+77,0	182,3	+82,3	160,5	+60,5					
міста																																							
Київ	19,1	32,6	36,7	46,5	47,2	37,4	0,019	0,032	0,037	0,046	0,046	0,037	100	171,1	+71,1	192,0	+92,0	246,6	+146,6	257,0	+157,0	205,4	+105,4	100	171,1	+71,1	192,0	+92,0	246,6	+146,6	257,0	+157,0	205,4	+105,4					
Севастополь*	23,4	33,0	50,1	62,4	67,0	65,0	0,024	0,033	0,051	0,062	0,067	0,065	100	143,6	+43,6	207,4	+107,4	250,0	+150,0	269,1	+169,1	261,7	+161,7	100	143,6	+43,6	207,4	+107,4	250,0	+150,0	269,1	+169,1	261,7	+161,7					

* Включаючи м. Інкерман, смт Кача і сільські ради, підпорядковані міській раді. Для м. Севастополь чисельність наявного населення у 1990 р. приведено на початок року.

Рисунок 1. Розподіл кількості хворих з діагнозом на активний туберкульоз, що встановлений уперше в житті, у розрахунку на 100 тис. населення за регіонами України: 1 – 110,4–95,8; 2 – 95,7–81,2; 3 – 81,1–66,6; 4 – 66,5–52,0; 5 – 51,9–37,4. У дужках зазначено кількість хворих із уперше в житті встановленим діагнозом у розрахунку на 100 тис. населення в 2009 р.

Регіони за показниками коефіцієнта приросту захворюваності населення порівняно з 1990 р. посідають, відповідно, сьоме, друге і п'яте місця.

2. Друга група регіонів з дуже високим показником кількості хворих на 100 тис. населення об'єднує чотири територіально-адміністративні одиниці: Луганську (91,4), Кіровоградську (88,3) і Донецьку (86,3) області та Автономну Республіку Крим (85,5). Загальна захворюваність на активний туберкульоз, що встановлений уперше в житті, в цих регіонах сягає 8 547 осіб, що становить 25,6 % від загальної кількості виявлених та зареєстрованих хворих в Україні, а рівень захворюваності населення – відповідно, 0,091 %, 0,088, 0,086 та 0,085 %, що набагато більше від середніх даних для України; спостерігається тенденція зростання його за останні двадцять років.

Регіони за показниками коефіцієнта приросту захворюваності населення посідають, відповідно, шосте, чотирнадцяте, четверте і перше місця.

3. Третя група регіонів – із високою (81,1–66,6) кількістю хворих у розрахунку на 100 тис. населення. До цієї групи належать Одеська (78,7), Житомирська (77,8), Чернігівська (73,8), Львівська (73,7), Запорізька (71,8), Рівненська (69,6), Івано-Франківська (68,3) і Черкаська (66,9) області. Ці області охоплюють 9 471 хворих, тобто 28,3 % від загальної кількості їх в Україні. Високим (0,091–0,067 %) є рівень захворюваності населення.

В Одеській і Житомирській (0,078 %) областях він дещо більший від середнього для України (0,073 %), для решти областей – такий само або менший.

Рейтинг цих регіонів за показниками коефіцієнта приросту захворюваності населення: восьме – Львівська обл., від одинадцятого по тринадцяте – відповідно, Рівненська, Запорізька та Івано-Франківська, шістнадцяте і сімнадцяте – Черкаська та Одеська, двадцять друге і двадцять третє місця – Житомирська і Чернігівська області.

4. Четверта група регіонів – зі значною кількістю захворювань (66,5–52,0) – об'єднує дев'ять регіонів: м. Севастополь (65,0), Харківську (63,4), Волинську (63,1), Київську (62,1), Закарпатську (60,3), Хмельницьку (59,4), Вінницьку (58,5), Тернопільську (56,4) і Полтавську (56,2) області. Загальна кількість хворих з діагнозом на активний туберкульоз, що встановлений уперше в житті, у цих регіонах становить 7 677 осіб, що сягає 23,0 % від загальної кількості їх в Україні. Рівень захворюваності населення високий у м. Севастополь (0,065 %) і значний (0,063–0,056) у решті областей, що дещо менше від середніх даних для України.

Рейтинг регіонів за показниками коефіцієнта приросту захворюваності населення: третє – м. Севастополь, дев'яте – Волинська обл., п'ятнадцяте, вісімнадцяте і дев'ятнадцяте – відповідно, Харківська, Полтавська і Київська, двадцять перше – Тернопільська, двадцять четверте і двадцять п'яте

– Хмельницька і Закарпатська, двадцять сьоме – Вінницька області.

5. П'ята група регіонів об'єднує Сумську (50,5) і Чернівецьку (49,5) області та м. Київ (37,4). Показники захворюваності населення з діагнозом на активний туберкульоз становлять 2 063 осіб, або 6,1 % від загальної кількості їх в Україні. Рівень захворюваності у цій групі регіонів нижчий, ніж середні дані для України.

За показниками коефіцієнта приросту захворюваності населення м. Київ посідає десяте місце, Чернівецька і Сумська області – відповідно, двадцять і двадцять шосте.

З аналізу медико-статистичних даних стану захворюваності населення на активний туберкульоз в Україні можна зробити такі **висновки**:

- З 1995 р. в Україні спостерігається епідемія туберкульозу, яка невпинно прогресує і є однією з головних медико-соціальних проблем. Зафіксовано поширення всіх форм туберкульозу. Нині туберкульоз в Україні є найпоширенішою інфекційною хворобою, яка спричинює найбільшу кількість смертних випадків від інфекційної патології. Це пряма загроза для національної безпеки держави.

- У 1991–2009 рр. в Україні виникли великі територіальні контрасти стану захворюваності населення на активний туберкульоз із уперше в житті встановленим діагнозом. Виокремлюється „ядро” надзвичайно високої кількості захворювання населення у розрахунку на 100 тис. осіб. Воно охоплює три області – Херсонську (110,4), Дніпропетровську і Миколаївську (97,9). Крім того, дуже високу кількість осіб, які захворіли на активний туберкульоз у розрахунку на 100 тис. населення, встанов-

лено в індустріальних та найбільш урбанізованих Луганській (91,4) і Донецькій (86,3) областях, а також Кіровоградській (88,3) області та Автономній Республіці Крим (85,5). Сумарна кількість виявлених тут та офіційно зареєстрованих хворих з діагнозом, що встановлений уперше в житті, становить 14 213 осіб, тобто 42,6 % від загальної кількості їх в Україні. Отже, це найбільш уражені регіони України, де рівень захворюваності набагато перевищує середній показник для країни. Це можна пояснити тим, що у переважній більшості областей цих груп функціонують потужні протитуберкульозні заклади пенітенціарної системи.

- Найменші значення цих показників обчислено в Сумській (50,5) і Чернівецькій (49,5) областях та м. Київ (37,4).

- Порівняно з базовим 1990 р. кількість хворих на активний туберкульоз збільшилась за досліджуваній період на 103 %. Наголосимо, що найбільшу кількість хворих у розрахунку на 100 тис. населення було зареєстровано в 2005 р. (84,4), відповідно, рівень захворюваності населення сягнув 0,084 %, а коефіцієнт приросту – 140,6 %. З кінця 2006 р. ситуація дещо поліпшилася, крім Дніпропетровської обл. та м. Севастополь.

- Різке зростання кількості хворих на активний туберкульоз у 1991–2009 рр. (зокрема у 1991–2005 рр.) спричинено насамперед негативними процесами в соціально-економічній, менше екологічній та інших сферах життєзабезпечення країни та її регіонів. Разом з тим, активізувався зворотній зв'язок негативного впливу наслідків від ураження цієї хворобою на якість життя українців. Загалом, негативні соціально-економічні наслідки, спричинені туберкульозом, є підставою віднесення цієї хвороби до групи соціально небезпечних.

1. Аналіз виконання Національної програми боротьби із захворюванням на туберкульоз на 2001–2005 роки : звіт / А. Барбова, О. Берюшова, О. Білогорцева та ін. – К. : Вид-во Раєвського, 2007. – 56 с.
2. Закон України “Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз” від 5 липня 2001 р. № 2586–III (зі змінами і доповненнями, внесеними від 16 квітня 2009 р. № 1276-VI).
3. Закон України “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення” від 24 лютого 1994 р.
4. Закон України “Про затвердження Загальнодержавної програми протидії захворюванню на туберкульоз у 2007–2011 рр.” від 8 лютого 2007 р. № 648.
5. Закон України “Про захист населення від інфекційних хвороб” від 6 квітня 2000 р.
6. Населення // Регіони України : стат. зб. ; за ред. О. Г. Осауленка : У 2 ч. – К. : Держкомстат, 2010. Ч. 1. – С. 108–134.
7. Національна Програма боротьби із захворюванням на туберкульоз на 2001–2005 роки від 20 серпня 2001 р. № 643.
8. Охорона здоров'я та соціальна допомога // Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державне підприємство “Інформаційно-аналітичне агенство”, 2010. – С. 459–483.
9. Постанова Кабінету Міністрів України “Про комплексні заходи щодо боротьби з туберкульозом” від 23 квітня 1999 р. № 667.
10. Правила санітарної охорони території України від 24 квітня 1999 р. № 696.
11. Процюк Р. Г. Сучасні проблеми епідемії туберкульозу в Україні: причини та шляхи її подолання // Здоров'я України : медична газета. – жовтень 2008. – № 16/1. – С. 63–66.
12. Рішення Ради національної безпеки та оборони “Про заходи щодо підвищення ефективності боротьби з небезпечними інфекційними хворобами” від 18 січня 2006 р.
13. Указ Президента України “Про вдосконалення державного управління у сфері протидії ВІЛ/СНІДу та туберкульозу в Україні” від 30 листопада 2005 р.